

Я.В. Бабенко

Адвокатське об'єднання «МІТРАКС»,
адвокат, член Центру медичного
права Вищої школи адвокатури
Національної асоціації адвокатів
України

ЗАХИСТ МЕДИЧНИХ ДАНИХ ПАЦІЄНТІВ ІЗ ВІРУСОМ ІМУНОДЕФІЦИТУ ЛЮДИНИ*

Резюме. Лісабонська декларація щодо прав пацієнта визначає те, що пацієнт має право очікувати, що його лікар буде поважати конфіденційний характер медичних і особистих відомостей про нього. Пацієнти з ВІЛ мають особливий статус, тому забезпечення конфіденційності медичних даних щодо них регулюється як Лісабонською декларацією прав пацієнта, так і спеціальними нормами законодавства, закріпленими в Законі України «Про протидію поширенню хвороб, зумовлених вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ), та правовий і соціальний захист людей, які живуть з ВІЛ». Цей Закон регулює порядок збереження таємниці інформації та умови законності її розголошення.

Ключові слова: конфіденційна інформація, медична інформація, людина, яка живе з ВІЛ, ВІЛ-інфекція.

*Що б при лікуванні, і також без лікування, я не побачив
або не почув відносно життя людей з того, що не
потрібно розголошувати, я промовчу про те, вважаючи
подібні речі за таємницю.
Клятва Гіппократа*

Медична інформація є одним із видів «чутливої» інформації, яка, за визначенням Конституційного Суду України, охоплює свідчення про стан здоров'я людини, історію її хвороби, про мету запропонованих досліджень і лікувальних заходів, прогноз можливого розвитку захворювання, у тому числі про наявність ризику для життя і здоров'я, та за своїм правовим режимом належить до конфіденційної, тобто інформації з обмеженим доступом [1]. Згідно з **ч. 1 ст. 286 Цивільного кодексу України** (далі — «ЦК України»), фізична особа має право на таємницю про стан свого здоров'я, факт звернення по медичну допомогу, діагноз, а також про відомості, одержані при її медичному обстеженні [2]. Відповідно до **ч. 1 ст. 40 Основ законодавства України про охорону здоров'я**, медичні працівники та інші особи, яким у зв'язку з виконанням професійних або службових обов'язків стало відомо про хворобу, медичне обстеження, огляд та їх результати, інтимну і сімейну сторону життя громадянина, не мають права розголошувати ці відомості, крім передбачених законодавчими актами випадків [3].

Що стосується пацієнтів із ВІЛ-статусом, захист їх медичних даних та спеціальні гарантії охоплюються окремими нормативно-правовими актами, що будуть розглянуті в цій статті.

*Шановні читачі нашого видання! Редакція «Практикуючого лікаря» у цьому числі журналу започатковує ще одну актуальну рубрику, яка буде присвячена медичному праву. Готувати матеріали й відповідати на Ваші питання будуть провідні українські фахівці та міжнародні експерти. Очікуємо питання та пропозиції на електронну адресу: zdovado@ukr.net

© Я.В. Бабенко

Хвороби, зумовлені вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ), або ВІЛ-інфекцією, — це комплекс визначених Міжнародною класифікацією хвороб уражень організму людини, зумовлених пов'язаними з впливом ВІЛ ушкодженнями імунної системи, який на початковому етапі свого розвитку має характер стану безсимптомного носійства ВІЛ, а за умови відсутності відповідного лікування та впливу інших несприятливих для організму ВІЛ-інфікованої особи обставин набуває клінічних проявів у вигляді різноманітних інфекційних, паразитарних захворювань, злоякісних пухлин, інших хвороб чи зумовленого ВІЛ синдрому набутого імунодефіциту (п. 10 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про протидію поширенню хвороб, зумовлених вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ), та правовий і соціальний захист людей, які живуть з ВІЛ» від 12 грудня 1991 року № 1972-XII — далі — Закон) [4].

Порядок збереження медичної інформації та умови правомірного розголошення. Стаття 13 Закону встановлює порядок захисту інформації про позитивний ВІЛ-статус людини від розголошення та розкриття третім особам. Так, *відомості про результати тестування особи з метою виявлення ВІЛ, про наявність або відсутність в особи ВІЛ-інфекції є конфіденційними* та становлять лікарську таємницю. Медичні працівники зобов'язані вживати необхідних заходів для забезпечення належного зберігання конфіденційної інформації про людей,

які живуть із ВІЛ, та захисту такої інформації від розголошення й розкриття третім особам.

Така інформація може бути розголошена лише в таких випадках:

1) *Особі, стосовно якої було проведено тестування; батькам чи іншим законним представникам дітей віком до 14 років та осіб, визнаних у встановленому законом порядку недієздатними.*

2) *Іншим медичним працівникам та закладам охорони здоров'я — винятково у зв'язку з лікуванням цієї особи.*

3) *Іншим третім особам — лише за рішенням суду в установлених законом випадках.*

Слід відмітити, що розголошення медичної інформації про ВІЛ-пацієнта іншим медичним працівникам не є безумовною, а передбачає сукупність факторів, що роблять цю дію правомірною:

- людина, яка живе з ВІЛ, надала усвідомлену інформовану згоду на передачу таких відомостей у письмовому вигляді;
- інформація передається лише для цілей, пов'язаних із лікуванням хвороб, зумовлених ВІЛ;
- поінформованість лікаря щодо ВІЛ-статусу пацієнта має істотне значення для його лікування.

Показовим прикладом у питанні розгляду судами спору щодо правомірності розголошення діагнозу пацієнта з ВІЛ-статусом лікарем іншому медичному працівнику є постанова Верховного Суду від 29.06.2022 р. у справі №205/9115/19 [5]. У цій справі судом вирішувалося питання щодо правомірності розголошення ВІЛ-позитивного статусу пацієнтки її лікарем-невропатологом — лікарю-психіатру шляхом надання направлення до цього лікаря та зазначення в ньому діагнозу позивачки. Таке направлення було видано чоловікові пацієнтки. Суд встановив, що розголошення відбулося неправомірно з огляду на те, що пацієнтка не надавала письмової згоди на передачу медичних даних. Крім того, суд не встановив, що інформація про ВІЛ-позитивний статус пацієнтки мала істотне значення для її лікування лікарем-психіатром.

Отже, якщо суд встановить, що передача відомостей про людей, які живуть із ВІЛ (результати тестування особи з метою виявлення ВІЛ, про наявність або відсутність в особі ВІЛ-інфекції), іншим медичним працівникам здійснена із дотриманням наведених вище умов, то такі дії медичного працівника вважатимуться **правомірними**.

Якщо ж під час розгляду справи буде встановлено, що людина, яка живе з ВІЛ, не надавала в письмовому вигляді інформованої згоди, або передача таких відомостей не була потрібна для

цілей, пов'язаних із лікуванням хвороб, зумовлених ВІЛ, або поінформованість лікаря щодо ВІЛ-статусу пацієнта не мала істотного значення для його лікування, дії медичного працівника щодо передачі інформації про людей, які живуть із ВІЛ, вважатимуться **протиправними**. Тобто, якщо пацієнт за таких обставин звернеться до суду, на його користь може бути стягнуто моральну шкоду за такі неправомірні дії.

Ще одним важливим аспектом, який варто розглянути, є розкриття медичним працівником позитивного ВІЛ-статусу пацієнта партнеру.

Закон передбачає виключні випадки можливості розголошення медичних даних партнеру:

1) Людина, яка живе з ВІЛ, звернулася до медичного працівника з відповідним письмово підтвердженим проханням.

2) Людина, яка живе з ВІЛ, померла, втратила свідомість, або існує ймовірність того, що вона не опритомніє та не відновить свою здатність надавати усвідомлену інформовану згоду.

Інших підстав, за яких лікар може повідомити партнеру (партнерам) медичні дані ВІЛ-пацієнта, Закон не містить. Для прикладу, та обставина, що партнер є обізнаний про позитивний ВІЛ-статус пацієнта, не може бути підставою для розголошення йому цієї інформації медичним працівником. Такі дії будуть визнаватися протиправними.

Окремо можна відзначити питання щодо можливості отримати медичну інформацію дружиною, чоловіком чи іншим партнером на підставі довіреності.

ЦК України дає змогу визначити представництво як здійснення однією особою (представником) від імені другої особи (яку представляють) через повноваження, що ґрунтується на довіреності, законі або акті юридичної особи, угод та інших юридичних дій, у результаті чого в особи, яку представляють, безпосередньо створюються, змінюються і припиняються цивільні права та обов'язки.

За допомогою представництва можуть здійснюватися не тільки майнові, але й деякі особисті немайнові права, проте не припускається вчинення через представників угод, що за своїм характером можуть бути зроблені тільки особисто.

За характером походження та своїм змістом повноваження є суб'єктивним правом, яке делеговано представникові на підставі закону або волі особи, яку представляють. Повноваження можуть ґрунтуватися на довіреності, законі, юридичному акті, а також впливати з обстановки, у якій діє представник. Наявність у представника повноважень є обов'язковою умовою будь-якого представництва. Проте надані представникові повноваження можуть бути реалізовані за умови, якщо їх реалізація не суперечить закону, не

спричиняє порушення прав, свобод та інтересів інших осіб.

З огляду на викладене, реалізація повноважень за довіреністю щодо отримання медичної інформації може бути здійснена з урахуванням обмежень, встановлених Законом № 1972 щодо осіб із статусом ВІЛ. Тобто має бути або письмова згода партнера на розголошення медичних даних щодо нього (неї), або така особа померла, втратила свідомість, або існує ймовірність того, що вона не опритомніє та не відновить свою здатність надавати усвідомлену інформовану згоду.

Повага до приватного та сімейного життя. У рішенні Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ) «Z. проти Фінляндії» від 25 січня 1997 року суд вказує на те, що захист особистих даних, не тільки медичних, є надзвичайно важливим для реалізації особою свого права на повагу до приватного та сімейного життя, гарантованого ст. 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі — Конвенція). Повага до конфіденційності інформації про стан свого (пацієнта) здоров'я є невід'ємним принципом правових систем країн-учасниць Конвенції. Вирішальною є не лише повага до медичної таємниці пацієнта, а також і забезпечення його довіри до медичної професії та медичних послуг загалом. Без такого захисту особи, які потребують медичної допомоги, можуть віднадуватися від надання інформації особистого та інтимного характеру, що може бути необхідним для отримання належного лікування, та навіть від прагнення отримати таку допомогу, і, таким чином, наражати себе та своє здоров'я, а у випадку інфекційного захворювання — і здоров'я суспільства, на небезпеку. Отже, внутрішнє законодавство повинно забезпечувати достатні гарантії з метою запобігання передачі або розголошенню медичної таємниці, що може суперечити положенням статті 8 Конвенції [6]. Розгляд цієї справи стосувався розголошення статусу ВІЛ-інфікованої пацієнтки.

Як зазначає Верховний Суд у згаданій вище постанові від 29.06.2022 р., такі міркування є особливо важливими, коли йдеться про нерозголошення інформації, що стосується захворювання особи на ВІЛ. Оскільки розголошення таких даних

може значно вплинути на приватне та сімейне життя особи, її соціальний статус і зайнятість, піддаючи таку особу ганьбі й ризику бути вигнанцем у суспільстві. Також на цій підставі особа може втратити бажання дізнатись про свій діагноз та отримати медичну допомогу, у результаті чого зруйнувати всі ті профілактичні заходи, які вживаються суспільством, щоб запобігти пандемії. Тому зацікавленість у конфіденційності такої інформації матиме вагомніше значення при визначенні того, чи втручання в здійснення цього права відповідало меті закону, яка переслідується. Це втручання не може визнаватись таким, що відповідає ст. 8 Конвенції, якщо тільки воно не виправдане певними важливішими суспільними інтересами.

Беручи до уваги особливо інтимну та вразливу природу інформації про захворювання особи на ВІЛ, будь-які державно-владні заходи, які примушують надавати чи розголошувати таку інформацію без згоди пацієнта, зобов'язують суд бути дуже уважним та ретельно досліджувати такі обставини [5].

Висновки

Варто зауважити, що особи, які зобов'язані зберігати медичну таємницю, повинні чітко знати норми законодавства, що передбачають правомірність поширення такої інформації, та діяти в їх межах. Також необхідно пам'ятати, що за розголошення відомостей про проведення медичного огляду на виявлення зараження вірусом імунодефіциту людини чи іншої невиліковної інфекційної хвороби медичний працівник, службова особа лікувального закладу або допоміжний працівник, який самочинно здобув інформацію, може нести кримінальну відповідальність (ст. 132 Кримінального кодексу України) [7]).

Будь-яка медична інформація має чутливий характер, а що стосується діагнозу ВІЛ, то додається ще й моральний фактор, оскільки, такі пацієнти можуть зазнавати додаткового тиску та осуду з боку оточуючих. Тому лікар чи інший медичний працівник, з огляду на свою професію має враховувати вразливість пацієнтів та діяти суворо в межах, що встановлені законодавством.

Список використаної літератури

1. Рішення Конституційного Суду України у справі щодо офіційного тлумачення статей 3, 23, 31, 47, 48 Закону України «Про інформацію» та статті 12 Закону України «Про прокуратуру» (справа К.Г. Устименка) від 30.10.1997 року. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v005p710-97#Text>
2. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року № 435-IV. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
3. «Основи законодавства про охорону здоров'я України». Закон України від 19.11.1992 р. № 2801-XII. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#Text>
4. «Про протидію поширенню хвороб, зумовлених вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ), та правовий і соціальний захист людей, які живуть з ВІЛ». Закон України від 12 грудня 1991 року № 1972-XII. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1972-12/ed20121205#n13>
5. Постанова Верховного Суду від 29 червня 2022 року у справі № 205/9115/19. Режим доступу: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105110286>
6. Рішення ЄСПЛ «Z. проти Фінляндії» (25 січня 1997 року). Режим доступу: [https://hudoc.echr.coe.int/rus/{%22fulltext%22:\[%22Z.%20%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%82%D0%B8%20%D0%A4%D1%96%D0%BD%D0%BB%D1%8F%D0%BD%D0%B4%D1%96%D1%97%22\],%22documentcollectionid%22:\[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22\],%22itemid%22:\[%22001-145423%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/rus/{%22fulltext%22:[%22Z.%20%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%82%D0%B8%20%D0%A4%D1%96%D0%BD%D0%BB%D1%8F%D0%BD%D0%B4%D1%96%D1%97%22],%22documentcollectionid%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-145423%22]})
7. Кримінальний кодекс України. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

PROTECTION OF MEDICAL DATA OF HIV PATIENTS

I.V. Babenko

Abstract. The Lisbon Declaration on the Rights of the Patient states that the patient has the right to expect that his doctor will respect the confidential nature of medical and personal information about him. Patients with HIV have a special status, therefore ensuring the confidentiality of medical data in relation to them is also regulated by special legislation, enshrined in the Law of Ukraine «On combating the spread of diseases caused by the human immunodeficiency virus (HIV), and legal and social Protection of people living with HIV». This Law regulates the procedure for preserving the secrecy of information and the conditions for legality of its disclosure.

Keywords: confidential information, medical information, a person living with HIV, HIV infection.